

Raport de cercetare*

*Privind comunitatea cărămidarilor și fierarilor
din localitatea Curcani, județul Călărași*

**Studiul a fost realizat în cadrul proiectului pentru integrarea socio-economică a meșteșugarilor romi – „Romano Cher – Casa Romilor”, implementat de KCMC*

**Gabriel Săpunaru,
Ovidiana Bulumac**

Specificul județului¹

Geografic (harta, regiunea de dezvoltare, relief)

Județul Călărași se află situat în sud-estul regiunii Muntenia din România, având ca reședință municipiul cu același nume. Se învecinează la nord cu județul Ialomița, la sud-est cu județul Constanța, la vest cu județele Giurgiu și Ilfov, fiind limita de sud a țării cu Bulgaria.

Din punct de vedere al tipologiei dezvoltării, județul în discuție face parte din *Macroregiunea 3, Regiunea de dezvoltare Sud Muntenia*.

Ca relief, acesta reprezintă partea sudică a Câmpiei Bărăganului, caracterizată de soluri fertile (în special cerealiere), cu lunci și bălți în număr mare.

Imagine 1. Harta geografică a județului Călărași

¹ Informațiile utilizate sunt disponibile pe pagina de internet a județului, la adresa <http://www.prefecturacalarasi.ro/pg015.html>, octombrie 2010.

Economic (resurse de materii prime, industrie, agricultură, servicii, transporturi)

Județul se așează pe trei centre economico-sociale care îi mențin stabilitatea economică: Călărași², Oltenița și Lehliu Gară. Economia regională a suferit un regres între 1989 și 2000 din pricina falimentului a două mari unități industriale ale județului (Navol Oltenița și Siderca Călărași). Între 2000 și 2005 s-a stabilizat prin plecarea în masă a forței de muncă în Italia și Spania și prin deschiderea de fabrici de confecții lohn. După 2005, economia a beneficiat de un coeficient pozitiv de creștere, perioadă în care mari investitori au oferit locuri de muncă (Saint-Gobain și Romply în Călărași și Martifer în Lehliu Gară), concomitent cu alte anunțuri de investiții preconizate în special în Călărași, Lehliu Gară și Budești.

Principala ramură industrială a județului Călărași este agricultura, care generează aproximativ 3% din producția agricolă a țării, conform datelor de pe adresa de internet a primăriei Călărași³. „Alte sectoare industriale active sunt: metalurgia - există o uzină metalurgică în Călărași, producția de gaze rare și bio-combustibili (Călărași și Lehliu Gară), prefabricate (Călărași), industria alimentară (Călărași), textile (Călărași, Budești și Oltenița) și materiale de construcție.”⁴

Din perspectiva resurselor naturale, în județul Călărași, principala bogăție naturală o constituie terenurile agricole (aproximativ 84% din suprafața totală). Solurile sunt în marea lor majoritate cernoziomuri și aluvionale, fapt ce prezintă un grad ridicat de fertilitate și un potențial economic uriaș. Drept urmare, este posibilă practicarea pe scară largă a agriculturii (în special cereale).

Alte resurse pot fi considerate pădurile (aprox. 4% din suprafața totală) alături de pietrișuri și nisipuri.

Compoziție etnică

Conform Recensământului din 2002⁵, în județul Călărași s-au declarat:

români	romi	turci	maghiari	ruși/ lipoveni	germani	bulgari	ucraineni	italieni	greci
305.536	18.343	469	97	34	26	18	17	9	8

chinezi	polonezi	evrei	sârbi	ceangăi	tătar	ceh	slovac	croat	armean
7	4	4	3	3	1	1	1	1	1

În plus, alte 27 de persoane aparțin de alte etnii, iar 7 au refuzat să își declare etnia.

² Cel mai mare centru financiar, social, cultural și administrativ din județ.

³ <http://www.primariaonline.ro/judet-Calarasi>, disponibil noiembrie 2010.

⁴ Ibidem.

⁵ <http://recensamant.referinte.transindex.ro/?pg=9&id=41>, disponibil octombrie 2010.

Descrierea localității

Geografic (harta județului cu amplasarea localității)

Imagine 2. Harta administrativă a județului Călărași (amplasarea localității Curcani).

Comuna Curcani este situată în partea de Vest a județului Călărași, în Câmpia Mostiștei, pe malul stâng al râului Argeș. Reședința de comună poartă același nume.

Din punct de vedere al deschiderii, aceasta comunică direct cu drumul național DN4 și cu drumul județean DJ403 (vezi Imagine 2, de mai sus). În plus, comuna este traversată de linia de cale ferată, care staționează pe plan local de două ori pe zi și de rutele a două companii de transport (microbuze). Cele mai apropiate orașe sunt Budești (la 10,6 km distanță) și Oltenița (13,6 km distanță), iar depărtarea față de capitală este de aproximativ 50 de km.

În nord, comuna Curcani se învecinează cu satul Șoldanu, al cărui nume este cu rezonanță istorică. În vest, Argeșul desparte comuna de satul Valea Popii, component al localității Radovanu⁶, una din cele mai mari din zona Oltenița. La est, localitatea comunică cu localitatea Luica. În zona sudică, vecin este satul Mitreni din comuna⁷ cu același nume⁸.

⁶ La Radovanu s-au descoperit ruinele unei cetăți getice, situată pe terasa din extremitatea vestică, din vremea primului rege, Burebista. Conform monografiei comunei curcani, județul Călărași, disponibil la adresa <http://www.oltenița.de/primariacurcani/local.html>, consultat octombrie 2010.

⁷ Dintre satele componente ale acestei localități, cel mai vechi este Clătești, atestat documentar încă de pe vremea lui Mircea cel Bătrân (1386-1418). Conform monografiei comunei curcani, județul Călărași, disponibil la adresa <http://www.oltenița.de/primariacurcani/local.html>, consultat octombrie 2010.

Economic

Din surse oficiale din cadrul primăriei aflăm că forța de muncă ocupată este la un nivel foarte scăzut, dat fiind faptul că *nu mai există locuri de muncă în zonă*. Inspectorul pe probleme de urbanism ne-a oferit ca grad de comparație pentru situația actuală perioada comunistă, atunci când forța de muncă avea un procent de ocupare de 90-95%, „procentul fiind invers”⁹ față de starea actuală.

Această regresie economică se datorează desființării în primii ani după Revoluție a marilor întreprinderi din zonă, eliminării *CAP-urilor* și sistării *construcției Canalului Dunăre – București*. Astfel, până în 1994, când începe „epoca privatizărilor”, dispăre ca relevanță economică *abatorul de la Umeni* (cu crescătorie de 400 de mii de porci anual¹⁰) și se desființează *Fabrica de conserve Valea Roșie* care se afla la 3-4 km de Curcani. Aceasta este urmată în 1996 de *Filatura de la Oltenița* (distanță de 13-14 km), pentru ca, mai apoi, în 2003, *Șantierul naval Oltenița* să aibă aceeași soartă, lăsând fără ocupație cei peste 6000 de angajați¹¹.

Tentative firave de afaceri au mai existat în zonă, dar nu au rezistat mai mult de câteva luni, fiind realizate cu un capital financiar redus și bazându-se pe forța de muncă la negru (comportament opus față de istoricul economic al localnicilor angajați în regiune). Un astfel de exemplu este moara construită în 2004 care a dispărut la fel de rapid precum a apărut.

Unul din singurele tipuri de afacere care reușește să supraviețuiască local este cel al magazinelor. Pe o întindere de 26 de kilometri, în total, pe comună, putem întâlni peste 50 de magazine, dintre care marea majoritate dau produsele „pe datorie” (metoda caietului).

În speranța atragerii de investitori, primăria Curcani a conceput studii de fezabilitate pentru canalizare și stație de epurare în toată localitatea, extinderi de apă potabilă în toată localitatea, 45% din localitate rețea de distribuție apă, gaze naturale în toată localitatea, asfaltare în toată localitatea. Însă, principala problemă rămâne finanțarea, în ciuda proiectelor finalizate de autoritățile locale („astea sunt studiile de fezabilitate pe care le avem, să vedem finanțările...”¹²). În plus, criza economică în care a intrat România nu a evitat județul Călărași și, implicit, nici Curcanii, fapt reieșit din interviurile luate atât oamenilor angajați la primărie, cât și a celor de rând care atrăgeau atenția asupra micșorării drastice a veniturilor.

⁸ Localitățile mai îndepărtate de această comună sunt: Negoiești, sat cu o biserică veche, din vremea domnitorului Matei Basarab, situată la intrarea în localitate, pe partea stângă a șoselei; Budești, comuna transformată în oraș cu puțin timp înainte de 1989; Gruiu (sat component al orașului Budești).

⁹ Interviul primăriei, vineri 17 octombrie 2010. Datele ne sunt oferite de inspectorul urbanistic al comunității, dl Ivan Florea și sunt susținute de expertul pe problemele comunității române, Aurel Pandeala.

¹⁰ Idem.

¹¹ Idem.

¹² Ivan Florea.

Social

În iulie 2003¹³, populația totală a Curcanilor a fost stabilită la 5400 de persoane, cu toate că Recensământul din 2002 releva cifra de 5233. Autoritățile locale au făcut o estimare oficială a cifrei din 2010, care se ridică la 5800 de localnici. Diferența de persoane (între 400 și 700 de indivizi, în medie) este dată de *reîntoarcerea localnicilor* odată cu a) pensionarea acestora în marile orașe sau b) pierderea locului de muncă în localitățile învecinate (sau marile orașe).

Persoanele care pot fi încadrate în segmentul populației active (din perspectiva vârstei declarate) reprezintă 58,86%, adică mai mult de jumătate din populația totală. Din nefericire, rata șomajului (din estimările expertului local) se ridică la peste 90% din populație, demonstrând faptul că din punct de vedere economico-social, comuna Curcani este lipsită de activitate, sau „moartă”¹⁴.

Parcul central, proiectat și construit la începutul secolului XX, nu prezintă semne de vandalism, fiind chiar bine întreținut. Prezența spațiului amenajat special pentru copii, a băncilor, coșurilor de gunoi, a aleilor asfaltate și a iluminatului public (prezent încă de la apariția parcului ca entitate) oferă comunei un aspect urbanizat.

Imagine 3. Parcul din localitatea Curcani. Pe fundal se poate observa „characterul urban” al parcului.

Date semnificative ale localității¹⁵:

- 0-14, bărbați = 563 (10,75%)
- 0-14, femei = 502 (9,59%)
- 15-59, bărbați = 1476 (31,46%)
- 15-59, femei = 1434 (27,40%)
- 60+, bărbați = 565 (10,79%)
- 60+, femei = 693 (13,24 %)

Total 5233

¹³ Datele primite de la primăria Curcani.

¹⁴ Ivan Florea.

¹⁵ http://www.edrc.ro/recensamant.jsp?regiune_id=875&judet_id=1303&localitate_id=1216, octombrie 2010.

Religie

În Recensământul din 2002, s-au declarat ca aparținând religiei ortodoxe 99,63% din localnici (5214 persoane). Restul localnicilor sunt romano-catolici, penticostali, adventiști de ziua a7a sau evanghelici de confesiune augustană.

În privința lăcașelor de cult, la nivel local am identificat o Biserică (vezi imagine jos, stânga) ce datează de la începutul secolului al XX-lea, creștin-ortodoxă - Sfinții Împărați Constantin și Elena. Deplasarea la fața locului în timpul slujbei de duminică a relevat câteva aspecte interesante.

Imagine 4. Biserica din Curcani.

Imagine 5. Slujba de duminică, biserica din Curcani.

Mai mult, comportamentele de tipul cerșitului (săvârșite de copii sau persoane cu dizabilități *de etnie romă*) erau rare, dar extrem de blamate întocmai de participanții la slujbă ce aparțineau aceleiași etnii rome.

Din observațiile făcute la fața locului și în ciuda problemelor economice severe, cei prezenți la Biserică apar ca fiind bine îmbrăcați (elegant, sobru, modern), în special segmentul copiilor și persoanele până în 60 de ani – vezi imaginile de mai jos.

Imagine 7. Detalii vestimentare observate în timpul slujbei religioase de duminică.

Imagine 6. Detalii vestimentare în ziua de duminică în apropierea bisericii.

Imagine 9. Cruce ridicată eroilor căzuți la datorie în localitatea Curcani, aflată în parcul de lângă primărie.

Imagine 8. Troiță în parcul din vecinătatea primăriei Curcani.

Prezența credinței și îmbinarea acesteia cu dimensiunea conservatoare a armatei în spațiul public este identificată și în parcul central, unde vizitatorul poate găsi o troiță (vezi imaginea 8), alături de o cruce care amintește de eroii căzuți la datorie din localitate (vezi imaginea 9).

Date semnificative ale localității¹⁶:

- Ortodoxă: **5.214 (99.63%)**
- Romano-catolică: 3 (**0.05 %**)
- Penticostală: 5 (**0.09 %**)
- Adventistă de ziua a Șaptea: 8 (**0.15 %**)
- Evanghelică de confesiune augustană: 1 (**0.01 %**)
- Altă religie: 2 (**0.03 %**)

Dimensiunea istorică și culturală

Curcani este o localitate recentă, proiectată și înființată de regele Carol I în perioada de modernizare a monarhiei românești, fapt relevat de toponimia locală. Atestarea documentară a acestei așezări s-a realizat din 24 septembrie 1878, dată la care a fost emis actul de împroprietărire a celor ce au luptat pe frontul din Balcani, în cadrul Războiului de Independență. Așezarea a presupus desecarea unei arii mlăștinoase importante, care și astăzi se vede la ieșirea spre Luncani (podul de cale ferată vechi de aproape 100 de ani trecând pe deasupra unei porțiuni de șosea care nu s-a reușit a fi încă stabilizată din pricina apelor).

Însăși denumirea de „curcani” derivă din semnificația penei de pasăre din pălărie (vezi „Peneș Curcanul” – denumire identificată și pe strada principală de acces în localitate dinspre DN4, continuată după primărie cu numele de Carol I).

¹⁶ http://www.edrc.ro/recensamant.jsp?regiune_id=875&judet_id=1303&localitate_id=1216, octombrie 2010

La ora actuală, comuna beneficiază de un Cămin Cultural și de o bibliotecă, totuși „insuficient exploatate”¹⁷. Școala este singura care, prin intermediul unor serbări, piese sau concursuri, încurajează dezvoltarea copiilor pe latura artistică.

La capitolul sport, Curcani este recunoscut pentru echipa sa de rugby, care se antrenează pe stadionul comunal (vezi imaginile de mai jos), aflat în interiorul parcului central, alături de Biserică.

Din punct de vedere al limbii, româna este utilizată de către localnici mereu. Cu toate că populația de etnie romă este majoritară, aceasta și-a pierdut identitatea lingvistică (limba romanes), fiind din acest punct de vedere românizați. Astfel, la nivel oficial, conform Recensământului din 2002, dintr-un total de 5233 de indivizi, doar 88 (sau 1,68%) au declarat că vorbesc limba romanes. Înclinați inițial să considerăm datele oficiale alterate prin intermediul mecanismului de autodeclarare (din variate motive – discriminare, integrare, etc.), în urma interviurilor de pe teren și a focus grupului ținut în o sală de clasă ni s-a infirmat ipoteza primă. Astfel, ni s-a spus că „noi suntem țigani de vatră care nu știm țigănește”¹⁸, doar cei bătrâni mai având cunoștințe de acest tip. Prin urmare, populația de peste 40 de ani înțelege, dar nu poate vorbi limba, în timp ce cei mai mici nu au auzit-o niciodată. Motivația pierderii limbii este integrarea etnicilor romi în lăuntru comunității românești („Deci părinții noștri nu au vorbit țigănește cu noi în casă... limba țigănească e ca și la străini. De nu-i înțelegi ...”¹⁹). De regulă, această pierdere este resimțită de persoanele intervievate ca fiind o pierdere la nivel identitar, asociată cu nostalgia („dar îmi pare rău pentru că n-am învățat, nu pot să ... vorbesc, mi-e foarte greu, știu, da' mi-e greu și cu pronunțatu' și cu ... știi?”²⁰).

Alte date statistice²¹:

- Limba română = 5142 (98,26%)
- Limba maghiară = 2 (0,03%)
- Limba romanes = 88 (1,68%)
- Limba germană = 1 (0,01%)

¹⁷ Conform spuselor Directoarei Școlii nr. 1.

¹⁸ Cărămidar S.D, 72 de ani.

¹⁹ Idem.

²⁰ Replică mediator sanitar local Alina Tudoran.

²¹ http://www.edrc.ro/recensamant.jsp?regiune_id=875&judet_id=1303&localitate_id=1216, octombrie 2010.

Educație

Localitatea beneficiază de existența a 2 grădinițe și 2 școli generale bine dotate, care datează din timpul înființării comunei de către regalitate (sfârșitul secolului XIX și începutul secolului XX). O școală cu clase I-IV (unde peste 95% din elevi sunt de etnie romă) se află în cartierul Zavrăgii (aproape de drumul județean care traversează localitatea, dar departe de centrul localității) și o alta aflată în centrul localității, cu clase I-VIII (unde, la fel, etnicii romi sunt majoritari).

Din pricina vechimii, de pildă în cazul grădinițelor, s-a demarat un proces de construcție a două noi locații, „printr-un program al Ministerului Educației, [dar] care nu sunt finalizate nici la ora asta. Nu ne mai trebuiau mulți bani. E păcat că nu se dau ca să se finalizeze. Ele sunt făcute cu avizare de la Ministerul Educației, după normele europene, cum au cerut ei proiectele modificate și «paramodificate»²².

Imagine 12. Sală de clasă în actuala unitate de învățământ - Școala nr. 1 Curcani

Imagine 10. Vechea școală Curcani.

Imagine 11. Elevii în vecinătatea școlii.

Instituțiile de învățământ încurajează dezvoltarea aptitudinilor copiilor, atât în aria artistică (dans, muzică, desen), cât și în cea fizică (rugby, fotbal, arte marțiale).

Din perspectiva educației formale, majoritatea localnicilor au cel puțin 8 clase (dacă sunt până în vârsta de 60 de ani) și cel puțin 4 clase (dacă depășesc pragul de 60 de ani), indiferent de criteriul etnic.

Compoziție etnică

Conform datelor oferite în urma Recensământului din 2002, pe plan local avem declarați 3443 români și 1786 etnici romi. Cu toate acestea, atât liderii locali ai populației rome cât și reprezentanții primăriei ne-au recunoscut faptul că populația roma pe care o reprezintă a depășit-o numeric cu mult pe cea românească, devenind astfel majoritari. La o

²² Inspector urbanism Ivan Florea.

numărătoare organizată local, la doar un an distanță – în 2003 -, s-au declarat 2840 de etnici romi, odată cu aflarea eventualelor beneficii din partea autorităților centrale și locale (la care se mai adaugă încă aproximativ 100 de persoane care au continuat să se declare români).

Mai mult, la nivel local, reprezentanți ai etniei rome se găsesc în toate domeniile: primarul, expertul local (trimis de la județ), mediatoarea sanitară, profesori, polițiști, angajați ai Bisericii, vânzători sau proprietari de magazine etc.

Alte date statistice²³:

- Români = 3443 (65,79%)
- Romi = 1786 (34,12%)
- Maghiari = 2 (0,03%)
- Bulgar = 1 (0,01%)
- Croat = 1 (0,01%)

Situația romilor în localitate

Specific cultural (neam, religie)

Cu toate că pe parcursul prezentului raport vom utiliza denumirea de „neam”, menționăm faptul că ori de câte ori întrebam oamenii din ce neam fac parte, aceștia înțelegeau familia și se raportau la legături de rudenie („B2: Neam...? Treceți cum vreți voi. I1: Păi trebui să ne ziceți dumneavoastră. ...B2: A lu' Palivan”²⁴).

În scurtul istoric al localității, nu există nici o dovadă a prezenței etnicilor romi încă de la înființarea comunei, la fel cum nu există nicio atestare conform căreia să se înregistreze venirea unui val de etnici romi pe plan local. . Cu alte cuvinte, nu se știe de unde au apărut și când. Totuși, din nevoia de a avea un început, ori de câte ori întrebăm, ni se răspunde că „de sute de ani” (cu toate că localitatea e atestată de 132 de ani și „înainte erau doar mlaștini”²⁵) sau „din buni străbuni”²⁶.

Cu toate acestea, urmărind tiparul meșteșugăresc, la nivel local găsim *cărămidari* (cei mai numeroși și cei mai bine priviți), *fierari* (pe cale de dispariție), lăutari (sau „țigani de mătase”), rudari (care și-au abandonat „de zeci de ani”²⁷ meseria, rămânând doar cu numele), broscari (cei ce prind pește și broaște sau scoici/melci), zavragii (cei ce se ocupă cu piața). În continuarea raportului, luând în considerare atât numărul cât și importanța neamului, ne vom referi la primele două categorii.

Din perspectivă religioasă, etnicii romi se declară credincioși ortodocși, blamând orice depărtare de spațiul religios (cum se întâmplă în cazul rudarilor – cei mai prost văzuți, atât de comunitatea românească cât și de cea romă).

²³ http://www.edrc.ro/recensamant.jsp?regiune_id=875&judet_id=1303&localitate_id=1316, octombrie 2010.

²⁴ Cărămidar A.R.

²⁵ Cf. expertului pe problemele comunității rome, precum și inspectorului pe probleme de urbanism Curcani.

²⁶ Replici focus grup.

²⁷ Replică focus grup.

Organizarea comunității (tip de comunitate, lider, relații între membrii comunității, relații cu majoritarii)

Prima impresie încheată cu privire la comunitatea în discuție a fost neașteptată: cu puține excepții, toate persoanele au fost primitoare și dornice de a sta de vorbă. Aceeași atitudine am întâlnit-o și în rândul autorităților locale (poate, cu excepția Poliției – suspicioasă pe adevăratele motive ale deplasării noastre în localitate). Cu alte cuvinte, avem de-a face cu o **comunitate deschisă** în fața vizitatorului (sau celui dornic să le afle problemele), cu toate că unul din cele mai dese reproșuri a fost incapacitatea de a schimba realitatea în bine a celor veniți să studieze localitatea.

Faptul că persoane cheie în comunitate sunt de etnie romă (primar, profesor, polițist, expert, mediator sanitar, patron etc), coroborat cu ordinea aparentă a comunității arată faptul că *etnia locală este capabilă de a produce - întreține ordine administrativă*. Totodată, după aparențe, romii sunt în bună măsură românizați (fapt discutat în capitolele precedente). Acesta poate fi motivul pentru care putem considera Curcani un exemplu pozitiv, comunitate de romi bine integrată (fapt dovedit prin comportamentul stradal, cel de la Biserică, prin existența căsătoriilor mixte, prin gradul de școlarizare ridicat etc).

Expertul local pe problematica romilor este, precum menționam anterior, un cetățean de etnie romă, care a reușit să ne pună în contact cu anumite persoane la nivel local, favorizându-ne inițial intrarea. Cu toate că acesta recunoaște două lucruri semnificative (1. populația romă este majoritară și 2. primarul este de etnie romă), acesta are un comportament de tip „victimizat”: vorbește des despre discriminarea romilor (deși acceptă că în localitate nu există astfel de procese) sau discută în termeni de „noi, minoritarii pentru care nimeni nu face nimic” etc. Mai mult, se referă la propria persoană ca la un lider „de suflet” pentru comunitate, pe care o ajută de ani de zile pe cât posibil fiind săracă, fără viitor dar muncitoare.

Un alt lider local, mediatoarea sanitară, este tot un reprezentant al etniei rome. Și aceasta ne-a favorizat intrarea în comunitate, arătându-ne că influența liderului local (expertul de la Primărie) este minimă în comunitate. Mai mult, aceasta (direct prin interviuri sau indirect prin persoanele cu care ne-a adus în contact) ne-a demonstrat faptul că *populația de etnie romă este una divizată* (și conflictuală) în ceea ce privește segmentul liderilor. Cu alte cuvinte, oamenii, în marea lor majoritate, sunt nevoiți să se descurce singuri și ,aparent, o fac în termeni rezonabili.

Din cele 3 zile petrecute pe teren am putut identifica (parțial) actorii ce joacă un rol hotărâtor pentru populația de etnie romă dar care, în același timp, sunt dezbinați: primarul, mediatoarea sanitară, expertul local, liderul tradițional (de tip „bulibașa”), soțul directoarei de școală.

Din perspectiva relației cu comunitatea românească, localitatea Curcani se poate mândri cu lipsa conflictelor sau incidentelor de natură discriminatorie (de ambele tabere).

Locuințe

Aproximativ 3% din casele din localitate sunt clădiri noi (de tip vilă), construite în marea lor majoritate de persoanele care au prosperat în marile orașe (București, Turnu

Severin) sau în afara țării (Spania, Italia). Marea lor majoritate nu sunt terminate, cu toate că sunt locuite (și racordate la antena de satelit sau facilitățile oferite de autoritățile locale). Acestea sunt împărțite în mod aproximativ egal între proprietarii români și cei romi. 1% reprezintă casele vechi de peste 100 de ani, construite odată cu comuna, la finele secolului al XIX-lea.

Casele prezente pe drumul principal sunt bine îngrijite, majoritatea sunt dispuse pe orizontală (1 nivel), cu o grădină mică în față, spre stradă. **Toate (cu excepția noilor vile) sunt construite din cărămidă realizată la nivel local** (reliefaț în imaginea de mai sus, din centru) și beneficiază de un teren de dimensiuni relativ reduse.

Odată cu deplasarea din centru înspre periferia fiecărui cartier se poate observa o degradare constantă a condițiilor de trai, a grijii față de casă și grădină și, concomitent, o creștere a numărului de membri conlocuitori.

Nivel economic (șomaj, ocupații, moduri de a-și câștiga traiul)

Din pricina motivelor enunțate la capitolul economic al județului, majoritatea (peste 90%) din populația totală nu are un loc de muncă. Și cum populația majoritară pe plan local este cea de etnie romă, aceștia sunt primii afectați de climatul economic sever. Astfel, peste 1000 de persoane²⁸ beneficiază de pe urma ajutorului social, iar peste jumătate din populație apelează la ajutoare de încălzire, alimente pentru copii (lapte) ș.a. O consecință directă a unui număr atât de mare de ajutoare oferite este creșterea numărului de ore în serviciul comunității, care se desfășoară vinerea²⁹.

²⁸ Conform interviului cu expertul local Aurel Pandeala și inspectorul pe probleme de urbanism Ivan Florea.

²⁹ La data primului contact cu localitatea (vineri, 15 octombrie 2010), la primărie se adunaseră cei care primesc ajutor pentru a face orele în folosul comunității.

Cei care muncesc în spiritul activităților meșteșugărești sunt cărămidarii, fierarii și lăutarii. Ultimele două neamuri sunt pe cale de dispariție, în timp ce primii încă reușesc să asigure un trai familiei. Din interviurile realizate, a reieșit că nevestele etnicilor romi care muncesc pleacă la muncă în străinătate (Spania sau Italia), pe baza unor contracte limitate (1-3 luni) oferite prin intermediul autorităților locale. Mai există o nouă categorie importantă prin răspândire: cea a zavragiilor (persoanele care se ocupă „cu piața”, prin revânzarea unor produse leguminoase sau fructe).

Cu toate acestea, conform angajaților primăriei, nu mai mult de 10%³⁰ din totalul populației rome are o sursă de venit, și nu mai mult de 3% lucrează urmărind procedurile legale.

Social

Din punct de vedere social, comunitatea prezintă un calm generalizat, manifestat prin lipsa de conflicte etnice sau de incidente discriminatorii. Astfel, la nivel local, o nouă practică a început de câțiva ani să își crească tot mai mult frecvența: căsătoriile între etnici diferiți (români și romi). Acestea sunt posibile, conform indiciilor primite în urma interviurilor, atâta vreme cât familiile se respectă între ele. Iar principalul indicator al calității acestei relații este atât munca onestă, cât și gradul de școlarizare („n-avem treabă cu românii, noi știți, aici în comună a cam început țiganii noștri să ia și români, românce...”³¹).

Menționăm la capitolul educație faptul că școlile abia fac față numărului ridicat de elevi. Cu toate acestea, familiile etnicilor romi fac copii mai puțini (1-2).

La nivel local, există un plan al tensiunilor sociale. Una dintre acestea se exercită între cărămidari/fierari/lăutari pe de o parte, și etnicii romi rudari pe de alta. Cei din urmă sunt considerați „murdari”, „scârboși”, care „mănâncă orice” și care nu intră în Biserică³², cu toate că se acceptă faptul că aceștia „s-au mai civilizat” între timp. Această tensiune poate proveni din faptul că, pentru a reuși o integrare socială, etnicii romi au suferit un proces de românizare, ajungând să adopte valori și cutume nespecifice lor, rezultatul fiind blamarea comportamentelor neadecvate ale romilor („Suntem țigani, da' suntem țigani, da' suntem o etnie altfel, nu suntem... și după accent se cunoaște care e țigan, dă vorbește greu, nu știe să vorbească, niște țigani mai civilizați, cum s-ar spune”³³).

Educație

Precum anunțăm anterior, localitatea are în componența sa 2 grădinițe și 2 școli generale bine dotate, care datează din timpul înființării comunei de către regalitate (sfârșitul secolului XIX și începutul secolului XX). O școală cu clase I-IV (unde peste 95% din elevi sunt de etnie romă) se află în cartierul Zavragii (aproape de drumul județean care traversează localitatea dar departe de centrul localității), și o alta aflată în centrul localității, cu clase I-VIII (unde, la fel, etnicii romi sunt majoritari).

De regulă, copii romi reușesc să găsească un echilibru între munca fizică (ce uneori

³⁰ Interviu primărie.

³¹ Interviu cărămidar S.V.

³² Interviu familia fierarului A.T.

³³ Interviu cărămidar S.V.

poate duce la abandon școlar) și lucrul pentru școală, fapt dovedit de prezența acestora în număr mare în cadrul instituțiilor de învățământ. Cu toate acestea, din rațiuni ce țin de câștigarea traiului și cu toate că învățământul obligatoriu în România este de 10 clase, odată cu terminarea școlii generale se termină și perioada de educație formală pentru etnicii romi.

Aspecte economice

Descrierea procesului de realizare a cărămizii

Meseria de cărămidar presupune un proces aproape *tehnologizat* de urmărire a pașilor necesari pentru a realiza produsul finit. Tehnologizat, în măsura în care prelucrarea cărămizii parcurge operații și sunt îndeplinite procese după o știință *locală* a realizării produsului, cu metode și etape clar delimitate.

În primul rând, se recurge la prelucrarea resursei principale – pământul desprins din maluri, întrebuițându-se cazmale, sape sau târnăcoape acolo unde solul este mai dur. Apoi, procesul următor de prelucrare a pământului, amestecat cu apă și nisip, se realizează cu picioarele – o persoană îl „calcă” continuu, ca și când ar fi frământat: „îl faci cu picioarele, intri în pământ așa și-l tragi cu sapa, îl înmoi, îl tragi cu sapa, îl faci...”³⁴; îl amețești ca pe o cocă, da' numai că-l faci cu picioarele”³⁵.

Imagine 13. Cărămidar, desprinzând cărămida din cuptorul în care se arde aceasta.

Din cauza statului cu picioarele în pământul ud, meșteșugul nu se poate practica decât pe durata anotimpului cald.

În faza a treia, se toarnă cărămizile în tiparele existente după care sunt așezate la soare după o aranjare tipică (vezi imagine dreapta), pentru a se usca. Îndeplinirea acestei etape presupune

Imagine 14. Cărămidar Curcani, explicând procesul de așezare a cărămizilor la uscat.

începerea așezării bazei cuptorului de cărămizi care cuprinde între 10 și 15 mii de bucăți. Aranjarea cărămizilor și în acest caz, este esențială, circulația căldurii la toate cărămizile fiind vitală în raport cu obținerea unui randament sporit și o calitate bună a produselor.

³⁴ S.V.

³⁵ Doamna V., soția cărămidarului S.V.

După ridicarea completă a cuptoarelor, acestea se lipesc cu pământ, lăsându-li-se o clapă pe unde se introduc apoi lemnele cărora li se dă foc pentru a arde cărămida și a completa ciclul producției (vezi imagine stânga). Nu în cele din urmă, la 2-3 zile distanță, urmează dărâmarea cuptorului pentru a „reintră în posesia cărămizilor”.

Realizarea cărămizilor se face după un anumit stas, pe cele două tipuri de cărămizi (subțire și groasă – vezi imagine dreapta).

Aparent, tiparele în care se toarnă amestecul de pământ și din care apoi rezultă cărămida par a folosi preponderent aceleași dimensiuni. Cu toate acestea, domnul S.D. se mândrește cu un stas propriu (mai mare) de „14 cu 28 cu 7 grosime”³⁶ [cm – n.a.] pentru cărămida groasă.

Imagine 15. Cărămizi, depozitate spre vânzare în fața unei case din Curcani.

Materia primă

Pământul, apa, nisipul și lemnele de foc sunt principalele resurse „prelucrate” cu unelte necesare – cazmaua, sapa, lopata, târnăcopul sau tiparele.

Între cele două tipuri de cărămidă care se produc în comunitatea cărămidarilor din Curcani nu există diferențe de preț, atât cea groasă cât și cea subțire având un preț de vânzare de 3000 – 4000 de lei vechi. Diferența nu există pentru că „asta subțire... e mai migăloasă asta, se face mai greu”³⁷.

Imagine 16. Copil de cărămidari, observând munca părinților. În spate se observă principala materie primă necesară meșteșugului - pământul.

Imagine 17. Meșteșugar în atelierul de fierărie.

Descrierea muncii fierarului

Precum am văzut și în cazul cărămidarilor, meșteșugul în comunitatea romilor din Curcani, are atașat procese și metode specifice de realizare a produselor. Fierarul cu care am intrat în vorbă aici este domnul A T (vezi imagine stânga), în vârstă de 78 de ani. Micile inovații pe care le-a dezvoltat au venit ca necesitate a rezolvării unor probleme, deci de **adaptare la condițiile existente**. Iată, cazul tratării cailor cu copite bolnave, caz pe care îl vom aprofunda la

³⁶ S.D.

³⁷ S.V., cărămidar Curcani, 35 de ani.

dimensiunile culturale ale meșteșugului.

Munca fierarului, chiar mai mult decât cea a cărămidarilor, și-a pierdut din caracterul de necesitate pentru comunitate, ca urmare a dezvoltării economiei de piață și a competiției pe piața liberă. De pildă, întreg procesul inițial de concepere a unei potcoave – cererea cea mai semnificativă din partea comunității³⁸ – este redus la potcovirea calului, deci practic la înlocuirea meseriei de fierar cu cea de potcovar.

Materia primă

Materia primă – fierul sau, în cazul de față, potcoava – este luată de la fero-metal cu 5 lei potcoava deja făcută care nu mai rămâne decât de ajustat pe copita calului de către fierar. Motivul: este mai scump să iei fierul și să le faci. Astfel, în condițiile economiei de piață, **se pierde ciclul complet al desfășurării meseriei**. Făurirea unei potcoave este nu numai un proces asiduu și greu, ci devine și neprofitabil în condițiile în care o potcoavă nouă cumpărată de la fero-metal costă 5 lei. Domnul A.T. ne povestește că este mai scump să le faci de la fier, să prelucrezi fierul, decât să le cumperi. În acest context, meseria se transformă din fierar în potcovar căci, în lipsa competitivității economice, omul se adaptează și orientează acolo unde nu există ofertă.

Piața de desfacere

Piața de desfacere a cărămidizilor și-a diminuat din anvergură, ceea ce a cauzat atât o restrângere a numărului de familii care practică meseria de cărămidar și, ca urmare a acesteia, a scăzut și numărul direct de cărămizi efectuate în comunitate. Piața de desfacere actuală cuprinde comunele și satele arondate localității Curcani, precum și orașele învecinate (Oltenița), dar chiar și Bucureștiul³⁹. Însă nivelul de cerere nu mai este atât de ridicat ca înainte când se ajungea la o producție de „câteva milioane de cărămizi pe an și nu era. În toamnă nu era.”⁴⁰ „Nu mai era nicio cărămidă [toamna – n.a.]”⁴¹. Numărul de familii care practică meșteșugul a scăzut cu cel puțin 60%, dacă înainte 50 de familii produceau câteva milioane de cărămizi pe an, acum 10-15-20 de familii mai realizează meșteșugul specific locului⁴² producând de la un cuptor (10-15 mii de cărămizi) la 120 de mii (cifra maximă de cărămizi produse, mărturisită de interlocutorii noștri – aici este vorba de S.V.).

Produsele sunt ridicate de cumpărători cu mașini, căruțe, chiar și tiruri⁴³ acum câțiva ani. Procesul este în stagnare acum, conform mărturiilor interlocutorilor noștri, dar și în concordanță cu observația directă. Studiul, derulat între 15-17 octombrie, cuprinde perioada în care se înregistrează vânzările cele mai multe: „din septembrie până de Crăciun [sunt vânzările cele mai bune – n.a.]”⁴⁴. Cu toate acestea, nu am observat decât un singur localnic care venise cu căruța să ia 300-400 de cărămizi („câtă intră în căruța”⁴⁵) și un altul care planificase cu vânzătorul ridicarea cărămidizilor mai spre după-amiaza zilei de 15 octombrie.

³⁸ Reieșită din discuția cu fierarul A.T.

³⁹ Cf. I.D., interviu focus grup.

⁴⁰ Cf. ibidem.

⁴¹ T.G.

⁴² Cf. discuții interviu focus grup.

⁴³ Vezi subcapitolul **Aspecte financiare**.

⁴⁴ S.V.

⁴⁵ Interlocutor Curcani în timpul cumpărării de cărămidă de la un localnic.

Ciclul de producție

Făurirea obiectelor tradiționale (în cazul acesta cărămida) se realizează între lunile cu soare ale primăverii și până la răcirea vremii, la sfârșit de vară sau început de toamnă. Astfel, începând cu luna târzie de mai sau poate chiar iunie și terminând cu luna august sau începutul lui septembrie, cărămidarii își ridică cuptoarele necesare traiului de peste întregul an. De asemenea, și meșteșugarii fierari lucrează cam tot în același interval primăvară-toamnă: „din martie încolo până târziu în august... nu mai potcovește că ține calu în grajd. Păi îi dau să mănânce și îl țin potcovit?”⁴⁶, perioada în care este întrebuințat principalul obiect vândut – *potcoava* pentru caii din comună. Problema aici, și vom reveni la acest aspect, este că potcoava în sine nu mai este făurită de meșteșugar, ci este cumpărată și doar potcovită calului: „cumpăr potcoave de la fero-metal, de la oameni care are privatizări d-astea, cum e la Posaca acolo...”⁴⁷.

Durata necesară meșteșugarilor cărămidari pentru a ridica un cuptor ce conține 10-15 mii de cărămizi, este de la o săptămână până la două, trei, în funcție de „cum te miști”⁴⁸.

În ceea ce privește fluxurile migratorii legate de producție acestea nu au loc, prelucrarea obiectelor meșteșugărești realizându-se în principal cu forța de muncă din localitate.

Mijloace de producție

Uneltele necesare desfășurării activității cărămidarilor cuprind cazmaua, sapa, lopata, târnăcopul, tiparele prin intermediul cărora este prelucrat pământul amestecat cu nisip și apă.

Pământul este deopotrivă resursă primă, cât și mijloc de producție. Necesarul imediat al producerii de cărămizi îl constituie așezarea, pământul pe care se ridică cuptoarele. Din lipsa acestui mijloc există, în comunitatea din Curcani, meșteri care lucrează pentru alții (deținătorii pământului) și sunt plătiți cu ziua sau la ridicarea cuptorului de cărămizi⁴⁹.

Pentru fierar, atelierul de fierărie este necesar. Aici se găsesc majoritatea uneltelor în principal specifice producerii, adaptării și fixării potcoavelor. Cuptorul în care se călesc potcoavele sau fierul din care sunt realizate, este ventilat de un motor electric renunțându-se la ansamblul manual de ventilare.

Imagine 18. Fierar, explicând procesul de făurire a potcoavei.

⁴⁶ Fierar A.T.

⁴⁷ Cf. idem.

⁴⁸ Cf. S.V.

⁴⁹ Cf. idem.

Strategii de adaptare la economia de piață

Ar face orice tip de cărămidă pentru a obține remunerații – răspunsul colectiv la întrebarea dacă ar fi de acord să producă alt tip de cărămidă a fost: „Da, orice. Suntem dispuși să muncim ca să obținem banii”⁵⁰. Comunitatea prezintă astfel, o dispoziție crescută înspre adaptarea meșteșugului la cerințele economiei de piață.

Profilul clienților

Clienții cărămidarilor sunt oameni care vor să își construiască o sobă sau o casă după metoda tradițională, în același timp mai costisitoare în materie de timp. Cu toate acestea, avantajele sale, conform spuselor cărămidarilor, erau rezistența și căldura reținută⁵¹. De asemenea, acum câțiva ani (4-5) se pare că veneau chiar și cu tiruri să cumpere cărămida din Curcani⁵², încărcând 20 de mii de bucăți, ceea ce presupune probabil un serviciu ulterior de vânzare a produselor cumpărate de la meșteșugarii din Curcani.

Pentru fierari, profilul clienților este mai simplu: cei care au cai de obicei, vin să își potcovească animalele la fierarii satului, cu toate că unii localnici preferă ei înșiși să realizeze această operație pentru a diminua costurile traiului.

Moduri de promovare a produselor, publicitate

Promovarea produselor, în cazul cărămidarilor, se realizează prin intermediul rudelor din alte localități, dar cel mai adesea este vorba de *notorietatea meșteșugarului* dusă din vorbă în vorbă de la cel care a cumpărat și chiar utilizat cărămida la un potențial cumpărător.

De asemenea, fierarii sunt mai des căutați în funcție de priceperea acestora – în cazul fierarului cu care am discutat, domnul A.T., potcovirea unui cal părea o artă în sine (vezi aspecte culturale).

Aspecte financiare

În materie de finanțe, există o raportare duală la beneficiile muncii depuse. De fapt, sunt amestecate planurile discuției. Probabil inițial, ca lipsă a încrederii în interlocutor, cărămidarii mărturiseau că „nu te pricopsești de pe urma la astea [n.a. – cărămidizilor]. Nu-ți ajunge nici de mâncare după urma la cărămizi”⁵³. Apoi, în cadrul aceluiași interviu, dar făcând calculele remunerațiilor pentru alt cărămidar, socotește simplu că la 10 mii de cărămizii ies 40 de milioane din care mai cheltuiește 5 milioane pentru un om să-i facă cărămida, cu lemne, nisip „îl duce la vreo 20 de milioane. Îi rămâne și lui 20 de milioane... cu lemne”⁵⁴.

Nivelul de producție al cărămidizilor depinde de la familie la familie. Numărul cel mai

⁵⁰ I.D., M.D., T.G.

⁵¹ Cf. A.R. și S.V.

⁵² R.A.: „Cu șei [remorca TIR-ului – n.a.] veneau înainte când se vindea mai bine.”

⁵³ S.V.

⁵⁴ Idem. Calculul este efectuat pentru un cărămidar care nu muncește. Are doar pământul și pune om sau oameni să îi facă cărămida, pe care îl/îi plătește iată, cu aproximativ 500 de lei la un cuptor sau cu 40-50 de lei la zi. Ridicarea unui cuptor necesită minim o săptămână pentru munca a doi oameni. De unul singur (mai sunt și astfel de cazuri ne precizează S.V.) timpul necesar este cel puțin dublu.

mic de cărămizi produse l-am întâlnit la domnul S.D., cărămidar de 72 de ani care mai ridică 1-2 cuptoare pe an, deci 20-30 de mii de cărămizi. În cadrul focus grupului ni s-a vorbit despre un număr mediu de 30-40 de mii de cărămizi pe an, dar în cadrul interviurilor individuale am întâlnit cifre de 80 de mii de bucăți pe an (A.R.) și chiar 120 de mii (S.V.) „Cred că 100 de mii, poți să faci și 200 de mii, am făcut 120 de mii. Patru [n.a. – persoane]. Doi pune în tipar și o-narcă și doi cară, întinde”⁵⁵.

Astfel, la o producție de 100 de mii de cărămizi pe an și un preț de vânzare minim de 30 de bani/bucată, am avea un profit de peste 60%, scăzând cheltuielile cu lemnele (900 de lei/cuptor) și nisipul (30-50 de lei/cuptor), adică resursele la care nu au toți acces direct (lemnele sunt cumpărate de toți cei intervievați, iar unii nu au căruță pentru aducerea nisipului; o excepție, domnul S.D. cumpără și pământul). La 100 de mii de cărămizi cu 30 de bani bucata reies 30.000 de lei (300 de milioane lei vechi), în timp ce costurile cu lemnele și nisipul ajung undeva sub 10.000 de lei.

De partea fierarilor, aspectele economice sunt mai dificil de calculat, dat fiind că nu sunt realizate numai procese standard, după modelul cărămidarilor. Totuși, operațiunea cel mai des întâlnită este aceea de potcovire a cailor. Astfel, un cal se potcovește cu 20-30 de lei (manopera), amintind mai înainte că acum, fierarului nu îi mai convine să facă potcoava, ci trimite omul să o cumpere, împreună cu caielele (cuietele în care se prinde potcoava), de la magazine de fero-metal. La o „productivitate” zilnică de 3 cai reies 90 de lei profit, deci cu o cerere continuă și productivitate maximă într-o lună se ajunge la 1800 de lei. Acesta este un caz probabil fericit, diminuarea numărului de cai din comunitate semnificând și scăderea activității fierarului.

Practica trocului

Trocul s-a practicat și se practică și la ora actuală – „schimburile se fac și la ora actuală”⁵⁶ pe produse necesare în gospodărie – „un porc, o găină”⁵⁷. Schimbul se face după un calcul estimativ al produselor de schimb, după care dacă animalul are „100 de kile, dacă porcu’ face 8 milioane îi dau 3000 de cărămizi”⁵⁸. **Practica trocului are atașată o diviziune socială a muncii în comunitate**, cărămidarii nemaiavând timp să crească un animal sau să se îngrijească de produsele agricole de la câmp sau din gospodărie (cereale, legume): „Da’ mai ai timp?!”⁵⁹. Schimbul se practică între produsele muncite de interlocutori – cărămidarii dau cărămidă pe grâul, porumbul sau animalul crescut de țaran: „Vine țaranu și zice așa: n-am bani. Da’ ce ai? Grâu, porumb. Adu-mi un grâu, adu-mi un porumb. Ia-ți cărămida. Că mi-e totuna, tot cumpăr.”⁶⁰

⁵⁵ S.V.

⁵⁶ I.D.

⁵⁷ T.G., cărămidar, 44 de ani, fără mijloace de producție (lucrează la alții).

⁵⁸ I.D.

⁵⁹ T.G.

⁶⁰ S.D.

Dificultățile și amenințările legate de practicarea meșteșugului în condițiile economiei actuale

„Înainte”⁶¹, arhitectura locului se sprijinea întocmai pe întrebuințarea produsului local. Totul se construia din cărămidă în zonă, chiar și bisericile: „și bisericile înainte, bisericile vechi din cărămidă, tot d-asta făcută”⁶². De asemenea, cărămidarul S.V. ne mărturisea că „de câțiva ani de zile, casele nu se mai fac din cărămida, nu-i mai convine omului [...] merge mai repede bca-u', nu mai pierde zile multe, asta-i mai migăloasă. Și e aproape la bani ca si bca-u'.”

Meșteșugarii au pierdut astfel lupta economică odată cu trecerea timpului, pe fondul neavansării mijloacelor de producție. Competiția pe piața liberă este dificilă, dat fiind că noile cărămizi nu necesită atât de multă muncă la construirea unei case. Timpul și materialul compozit aferent sunt reduse în cazul întrebuințării cărămizilor de producție de serie. Meseria meșteșugarilor din zonă, neavând caracter de artă rămâne deschisă doar construirii de sobe (o necesitate din ce în ce mai redusă în zilele de astăzi odată cu sistemele moderne de încălzire). În plus, o sobă are nevoie de 150-170 de bucăți de cărămidă⁶³, ceea ce se traduce într-un număr insuficient de cumpărători, astfel continuitatea meșteșugului suferă de lipsa competitivității sale pe planul desfacerii produselor rezultate în urma muncii cărămidarilor.

Existența unor nișe economice sau oportunități în regiune care să permită dezvoltarea activităților

Din nefericire, atât la nivel local, regional precum și național, cărămida oltenească/țișănească pierde teren în fața celor de serie. Am abordat mai sus problema renunțării arhitecturale la această cărămidă din punctul de vedere al întrebuințării sale la construcția clădirilor, caselor. În acest context, se produce o *reorientare „profesională” a meșteșugarilor, în funcție de câștigarea traiului*. Pentru fierari, situația este asemănătoare, aceștia reorientându-se de la făurirea potcoavelor doar către procesul de potcovire a cailor.

Pentru cărămidari, a face cărămidă este un proces care deseori are atașat beneficiile materiale. Este munca în care aceștia au fost socializați de mici și pe care au deprins-o de la „părinți, bunici”. Ocupația aceasta de meșteșugar a devenit principalul resort economic de câștigare a traiului. Problema este că, în lipsa unei *cereri suficiente*, cărămidarii se reprofilează în așa fel încât să „își câștige pâinea”: „depinde cum merge. Dacă merge treaba cu cărămida, rămânem cu cărămida, dacă nu, găsim pe șantier, femeia pleacă în Spania, cu ziua...”⁶⁴.

În cazul fierarului A.T., învățarea meseriei a venit din plăcere, cerându-i tatălui său să se facă fierar: „I-am spus lui tata: ce vrei? Fierar”. Însă, și în acest caz, lipsa oamenilor care să-i solicite practicarea meseriei în calitatea sa de bază (făurirea de elemente din fier), a determinat adaptarea la nevoile comunității, după cum am mai argumentat *procesul potcovirii își pierde din semnificație, producându-se chiar o devalorizare a meseriei în sine* (înlocuirea meseriei de fierar cu cea de *potcovar*).

⁶¹ „Înainte” face referire la ordinea preexistentă cu 6-7 decenii în urmă. Unul dintre interlocutori ne mărturisea: „Înainte de '39. Dacă eu la 7 ani am făcut cărămidă?!” (S.D., 72 de ani).

⁶² I.D.

⁶³ Cf. A.R., S.V., D.I., S.D.

⁶⁴ S.V.

Aspecte sociale

Diviziunea muncii în familie

Cărămidarii din localitatea Curcani, în bună măsură, sunt implicați în procesul de realizare a cărămidilor încă de la vârsta de 10-11 ani, învățând meseria de la părinți. Mai mult, meseria are atașat caracterul de moștenire a mijloacelor de producție: „Acolo noi avem pământul nostru... E rămas de la bunicu’, de la maică-mea, mie și așa mai departe.” Astfel,

Imagine 19. Cărămidari, în procesul de încărcare a cărămidii.

tradiția cărămidarilor este conexă dezvoltării și preluării acesteia pe suportul infrastructurii existente (mijloacele de producție necesare). De aceea, învățarea meseriei este mijlocul necesar supraviețuirii, interlocutorul mărturisind că a stat pe lângă părinți, neavând de ales: „eu acolo am crescut cu părinții mei. Acolo stăteam, asta făceam. De mic nu aveam cum să rămân acasă pentru că eram fix acolo.” Totodată, nu își dorește ca fiii săi să apuce pe aceeași cale – „nu o să-i las”, „păi ce, eu vroiam?!”

În raport cu împărțirea sarcinilor, fiecare membru al familiei are de îndeplinit procese specifice (în cazul cărămidarilor): femeile mai mult la modelarea pământului, copiii la cărat ce e mai ușor, iar cele mai grele în spatele bărbatului⁶⁵. Astfel, fiecare familie încearcă o eficientizare a muncii zilnice, în concordanță cu realizarea proceselor într-un timp cât mai scurt.

Comunitatea meșteșugarilor reține însă un caracter patriarhal al organizării familiei. Iată, de pildă, cazul familiei de cărămidari V. care ne-au luat cu dumnealor la locul unde se ridică aceste cuptoare de cărămizi. Ajunși la cuptoare, bărbatul a lăsat procesul de încărcare a căruței în seama soției sale și a ajutorului⁶⁶, în timp ce V.S. ne explica întreg procesul, având în preajmă și pe fiul său de 4-5 ani. Astfel, avem de-a face cu o **comunitate patriarhală**, în care bărbatul este ierarhul superior al gestionării meșteșugului. În cazul de față, soția plecase destul de recent la muncă în străinătate 2 luni, timp în care a strâns 1700 de euro cu care s-a întors în familie. Între timp, copii au rămas în grija și îngrijirea tatălui care nu i-a lăsat la bunici, ci le-a „călcat, spălat, făcut mâncare”⁶⁷.

Modul de transmitere a meșteșugului

Învățat de la părinți, de la vârsta de la care poți munci – „asta merge din străbuni, din bunici [...], de la vârsta de la care poți munci”⁶⁸, meșteșugul angrenează toată familia, iar transmiterea „moștenirii” mai departe generațiilor care vin se va face numai în măsura în care

⁶⁵ Cf. interlocutori interviu de grup, 16 octombrie 2010.

⁶⁶ Este vorba despre un bărbat de aproximativ 40 de ani care este surdo-mut și pe care l-au luat probabil cu ziua să îi ajute la treabă.

⁶⁷ S.V.

⁶⁸ Idem.

le va și plăcea: „dacă le place, dacă nu le place...”⁶⁹.

Disparația meșteșugarilor este percepută și între rândurile celor care au rămas să o practice: „nu prea mai sunt aici cărămidari așa, au dispărut, înainte era valea asta [n.a. – locul unde se ridică cuptoarele de cărămizi] plină de cărămidari”⁷⁰. Întrebat care este cauza răspunde că „nu le convine, tineretul nu mai vrea să mai facă, e migăloasă, e praf, mizerie, nu mai e nici vânzare la ea așa cum era înainte, se făceau case”⁷¹.

Preluarea meșteșugurilor în ceea ce privește fierăria este condamnată de lipsa legăturilor între generații. Se pare că tinerilor nu le place meseria asta, ne explică Alexandru A.T.: „nu le-a plăcut. Mie mi-a plăcut meseria asta de mic copil. I-am spus lui tata: ce vrei? Fierar”⁷². De asemenea, viitorul meșteșugului de cărămidar nu este ferit de această lipsă, S.V. argumentând despre copiii săi: „nu cred c-o să ne-ajute, că nu le plac... dacă nu-ți place [n.a. – meseria de cărămidar] n-ai cum să o practici. [...] orice meserie dacă-ti place o practici, nu-ți place fugi.”

Forme de organizare, comunicare, întrajutorare a meșteșugarilor

La nivelul organizării cu alți meșteșugari, în cea mai mare măsură atât cărămidarii cât și fierarii din localitatea Curcani ne-au declarat că își desfășoară activitatea pentru sine, neexistând forme sau ansambluri de organizare comună a meșteșugarilor locali. Astfel, munca este individuală, închisă, autarhică în raport cu ceilalți meșteșugari, apelându-se la ajutorul altor persoane numai când nu există suficientă forță de producție în familie, individul fiind totuși remunerat pentru ziua de muncă sau pentru lucrarea efectuată.

Relațiile cu alți meșteșugari și cu cei care nu practică meșteșugul

Meșteșugarii locali manifestă un caracter individualist cu privire la propria muncă, după cum am argumentat și mai sus. Există un nivel de competiție locală între meșteșugari (deopotrivă fierari și cărămidari), dar este vorba de o competiție ce are atribute mai degrabă materiale – în sensul de cât de bine o duce celălalt în urma desfășurării propriei sale munci. Relaționarea acestora nu este de *compensare a efortului sau de realizare a necesităților imediate a celuilalt meșteșugar*, ci interacțiunea lipsește, fiecare își face „pe cont propriu”⁷³

Ierarhia socială

Cei mai bine văzuți în comunitate sunt cărămidarii, din pricina muncii brute și grele depuse, dar și din perspectivă financiară – aceștia fiind ultimii dintre etnicii romi ce mai practică meserii tradiționale care câștigă suficient cât să își asigure un trai suficient.

Zavragii, sau cei ce „se ocupă cu piața” sunt văzuți ca persoane care se descurcă, care

⁶⁹ Idem.

⁷⁰ Cf. S.V.

⁷¹ Ibidem.

⁷² Fierar A.T.

⁷³ Fierar A.T.

fac ce pot în condițiile unei economii neprietenoase. Din același instinct de supraviețuire apare și un alt „neam” de romi, broscarii – aceștia fiind cei ce se ocupă cu prinsul peștelui, a broaștelor sau melcilor din bălțile comunale. Cu toate că nici ei nu sunt foarte bine văzuți în ochii comunității, reușesc să fie respectați pentru traiul onest pe care îl duc.

Precum menționam în primele capitole, în cele trei zile de studiu am stabilit faptul că avem de-a face cu o *comunitate deschisă* în fața străinului (sau a omului dornic să le afle problemele), cu toate că unul din cele mai dese reproșuri a fost incapacitatea de a schimba realitatea în bine a celor veniți să studieze localitatea.

Din perspectiva liderilor putem face o discuție mai lungă. Faptul că persoane cheie în comunitate sunt de etnie romă (primar, profesor, polițist, expert, mediator sanitar, patron etc.), coroborat cu ordinea aparentă a comunității arată faptul că *etnia locală este capabilă de a produce - întreține ordine administrativă*. Totodată, după aparențe, romii sunt în bună măsură românizați (fapt discutat în capitolele precedente). Acesta poate fi motivul pentru care putem considera Curcani un exemplu pozitiv, comunitate de romi bine integrată (fapt dovedit prin comportamentul stradal, cel de la Biserică, prin existența căsătoriilor mixte, prin gradul de școlarizare ridicat etc.).

Din perspectiva relației cu comunitatea românească, localitatea Curcani se poate mândri cu lipsa conflictelor sau incidentelor de natură discriminatorie (de ambele tabere).

Aspecte culturale

Semnificații și valori atribuite practicării meșteșugului

Ocupația de cărămidar este văzută drept o muncă grea de către toți cei intervievați. Totuși, S.V. afirmă că această muncă o poate realiza oricine, în sensul că nu este și greu de învățat – „cred că oricine poate s-o facă p-asta, nu-i grea. [...] Un sfert de oră, dacă vrei să muncești, o-nveți. [...] Într-o zi, două, trei înveți să faci totu'... [tot procesul – n.a.]”⁷⁴. Totuși, în filosofia sa, trebuie plăcere pentru a face cărămizi – „dacă nu e plăcere, nu ați văzut că nu se face nimic?!” Practică meseria de la vârstă fragedă, „cam de când pot să muncesc, 10-11 ani”, ca și ceilalți meseriași intervievați. Are doi copii, pe băiatul cel mare (clasa a cincea) îl mai ia la muncă, dar soția ne spune că „el e mai mult să mâne calul”. Nu își dorește pentru copii săi să rămână ca părinții, la a face cărămizi.

Spre deosebire de acesta, fierarul A.T. manifestă mândria meșteșugului și plăcerea muncii în sine („Ce vrei? I-am spus lui tata: Fierar”). Și cu atât este mai mare dezamăgirea sa când vine vorba de situația în care se află un fierar în zilele noastre. Momentan, singura muncă pe care o mai poate îndeplini un fierar este potcovirea calului (deși nici aceasta, prin faptul că oamenii au început să își potcovească singuri animalele), care necesită o pricepere anume (pentru a nu răni animalul).

Identitatea meșteșugarului în raport cu practica meseriei sale

Fierarul A.T., din ce lucrează, se simte mai sănătos. Astfel, **munca nu are atașată numai costurile** (beneficiile materiale) **imediat rezultate**, ci este, cel puțin în cazul d-lui

⁷⁴ S.V.

A.T., legată de **puterea obișnuinței și a tradiției, precum și a propriei sale sănătăți fizice și mentale**: „până la etatea asta, nici buline n-am luat.”⁷⁵ Dumnealui, de altfel, s-a apucat de meserie fiindcă i-a plăcut, dar soția îl completează spunând că „era bănoasă, da' acuma, nu v-am spus?”⁷⁶

Unul din secretele dezvăluite nouă de către fierar a fost tratarea cailor cu probleme la picioare, idee „furată” de la marele fierar la care a fost învățacel. Acest lucru îl realiza cu seu de oaie, cu care, după curățarea răni, umplea golul din picior și badijona cu o cârpă – operațiune realizată o dată pe zi sau la câteva zile (în funcție de gravitatea situației).

Ar mai fi un element de discutat, și anume *în compania căror indivizi se realizează meseria*. Din acest punct de vedere, activitatea cărămidarilor este una colectivă, de familie, ce poate avea efecte benefice asupra coeziunii și stabilității nucleului familial. Aflat la capătul opus, meseria fierarului implică o muncă solitară, restul familiei neavând nicio implicare directă în procesul în sine.

Folclorul legat de meșteșug

Din studiul realizat, nu am întâlnit elemente care să trimită la un folclor local, legat de meșteșug, care să aibă o conotație clară, cristalizată. De asemenea, nu am identificat cântece care să facă munca să pară mai ușoară, nici expresii care să rămână agățate în mentalul colectiv. Singurele expresii care ar putea fi tangențiale cu acest areal sunt cele privind originea meșteșugului („de aproape o sută de ani se face cărămida, bătrânii noștri... de când știu eu... bătrâna noastră... mama lu' tata a făcut de copil zicea...”⁷⁷).

Moduri de transmitere a meșteșugului

Meșteșugul, pentru comunitatea din Curcani este direct relaționat cu aspectele materiale, deci cu remunerația ce rezultă în urma muncii depuse. Disponibilitatea lor de reorientare profesională (argumentată în capitolul economic) nu contravine totuși modului specific de transmitere a meșteșugului. Tradiția este o componentă importantă a deprinderii și practicării meșteșugului (am precizat anterior că meseria de cărămidar se transmite copiilor de la vârste fragede – la 10, 11 ani copii sunt luați de părinți la munca directă în realizarea cărămizii). Astfel, micile secrete și tehnici de realizare tipică a unui produs sunt transmise direct generațiilor tinere de către cei mai în vârstă.

În cazul fierarilor, deprinderea tehnicilor de practicare a meșteșugului se realizează într-un parcurs de „ucenicie” pe lângă un meșteșugar fierar. În cadrul acestei ucenicii, meseria nu numai că se învață, dar *se și arată* practicantului în sensul că se fură: „îți arăta meșteru, care învățase să lucreze. Dacă nu-ți belei ochii acolo, nu făceai nimic, nu învățai meserie, meseria se fură...”⁷⁸

⁷⁵ Fierar A.T.

⁷⁶ Doamna T., soția fierarului A.T.

⁷⁷ S.V.

⁷⁸ Fierar A.T.

Secrete

Fiecare familie de cărămidari respectă aceiași pași ai procesului de realizare a cărămizilor. Totuși, de la familie la familie, așezarea cărămizii la uscat sau în cuptor se realizează diferit, după modul în care fiecare consideră că este mai eficient („se bate pe opt rânduri înalt așa și se pune una lângă alta”⁷⁹). De asemenea, procesul lor de ardere se face cu mai multe sau mai puține lemne, mai rapid sau mai „lejer”⁸⁰.

În cazul fierarilor întâlnim cu adevărat secrete ce conțin chiar inovație în raport cu practica meșteșugului. Iată, de pildă, tratarea cailor cu copite bolnave cărora, aplicându-se un tratament local special sunt vindecați de însuși „fierarul veterinar”. „Untura rece dă seu de oaie, cureți cu cuțitu' aia [...]. Curăț, curăț, i-am dat așa cu varfu' ăsta, a bufnit sânge, puroi, curăț bine, pui untură caldă, îi fac capac dă fier, cu bumbac și-l țiu așa două săptămâni, după aia vie să-l schimb iară din nou, și pă urmă merge despotcovit.”⁸¹ De asemenea, despre procesul propriu-zis de potcovire, baterea caielei este o operațiune care neefectuată corect are efecte puternice asupra mersului animalului: „Dacă nu știi să bați caiaua, l-ai nenorocit pă cal. Caiaua, vârful'..., aicea e semirodună partea asta, și asta e dreaptă, o vezi?! Dreaptă! Dacă o bați așa a intrat în carne. Caiaua așa o bați [cu partea semirodună înăuntru] și iese afară”⁸².

Precizări asupra studiului în comunitatea meșteșugărească din Curcani

Privind critic asupra cercetării, unul dintre aspectele care a influențat discuțiile și discursul interlocutorilor a fost menționarea beneficiilor ce pot fi aduse comunității în urma studiului desfășurat de noi. Discuțiile cu interlocutorii cu greu puteau fi urnite dacă nu li se menționau beneficii în scopul acestora, a câștigului lor mai mult sau mai puțin imediat. Am întâmpinat dificultăți în a comunica cu oamenii, chiar la un moment dat am avut un grup de persoane care insistent ne-a luat la întrebări cu privire la scopul nostru în acea comunitate.

O altă problemă a fost aceea a participării în cadrul focus grupului a expertului local pe problemele romilor, domnul Aurel Pandelea, care avea tendința constantă de a corija sau nuanța anumite elemente aduse în discuție de meșteșugarii invitați să participe. Totuși, prezența acestuia a permis exprimarea celorlalți interlocutori, deși în anumite momente expertul atribuia valori meșteșugurilor care nu reieșeau din opiniile celorlalți. Iată, cazul tradiției în ceea ce privește păstrarea și continuare meșteșugurilor, un subiect deseori subliniat de domnul Aurel Pandelea, dar despre care meșteșugarii nu aminteau decât foarte vag. De aceea, după cum am și notat, **meseria este legată nu atât de tradiție, cât de supraviețuirea în condițiile existente, prin cunoștințele avute la îndemână** (munca părinților în care copilul a fost socializat este cea mai accesibilă „unealtă” de câștigare a traiului).

O ultimă problemă, de natură obiectivă, timpul nefericit alocat cercetării. La venirea noastră în comunitate, eram situați temporal în afara activităților tradiționale (specifice sezonului cald). Drept urmare, procesele de prelucrare a produselor specifice nu au putut fi direct observate, ci doar înțelese prin explicațiile meșteșugarului.

⁷⁹ S.V.

⁸⁰ Ibidem, vorbind despre procesul de ardere al lemnului („le băgăm mai lejer să ardă”).

⁸¹ A.T.

⁸² Ibidem.